

MINTAQAVIY IQTISODIYOTDA INNOVATSION SALOHIYATNI SHAKLLANTIRISH VA BOSHQARISH SAMARADORLIGI

Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich

Namangan davlat texnika universiteti dotsenti

E-mail: d_muzaffar@inbox.ru

Annotatsiya

Mazkur maqolada mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida innovatsion salohiyatni shakllantirish va uni samarali boshqarish masalalari nazariy hamda empirik yondashuvlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda innovatsion salohiyat mintaqaning uzoq muddatli raqobatbardoshligi va barqaror iqtisodiy oʻsishini belgilovchi muhim omil sifatida talqin etilib, uning tarkibiy elementlari — inson kapitali, ilmiy-texnologik baza, innovatsion infratuzilma va institutsional muhit oʻzaro bogʻliqlikda oʻrganilgan. Namangan viloyati hududlari misolida innovatsion resurslar, jarayon faolligi hamda boshqaruv samaradorligi integral indekslar asosida baholanib, hududlararo nomutanosibliklar aniqlangan. Natijalar innovatsion rivojlanish darajasi resurslar hajmidan koʻra ularni muvofiqlashtirish va boshqarish sifati bilan belgilanayotganini koʻrsatdi. Maqolada mintaqaviy innovatsion siyosatni takomillashtirish boʻyicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit soʻzlar: mintaqaviy iqtisodiyot, innovatsion salohiyat, innovatsion rivojlanish, mintaqaviy boshqaruv, boshqaruv samaradorligi, innovatsion infratuzilma, inson kapitali, ilmiy-texnologik salohiyat, institutsional muhit, raqobatbardoshlik, innovatsion siyosat.

Аннотация

В данной статье анализируются вопросы формирования и эффективного управления инновационным потенциалом в условиях региональной экономики на основе теоретических и эмпирических подходов. Инновационный потенциал рассматривается как ключевой фактор, определяющий долгосрочную конкурентоспособность и устойчивый экономический рост региона. В исследовании его структурные элементы — человеческий капитал, научно-технологическая база, инновационная инфраструктура и институциональная среда — изучены во взаимосвязи. На примере районов Наманганской области проведена оценка инновационных ресурсов, активности инновационных процессов и эффективности управления с использованием интегральных индексов, выявлены межтерриториальные диспропорции. Результаты показали, что уровень инновационного развития определяется не столько объемом ресурсов, сколько качеством их координации и управления. Разработаны научно-практические рекомендации по совершенствованию региональной инновационной политики.

Ключевые слова: региональная экономика, инновационный потенциал, инновационное развитие, региональное управление, эффективность управления,

инновационная инфраструктура, человеческий капитал, научно-технологический потенциал, институциональная среда, конкурентоспособность, инновационная политика.

Abstract

This article analyzes the formation and effective management of innovation potential in the context of regional economics based on theoretical and empirical approaches. Innovation potential is interpreted as a key factor determining the long-term competitiveness and sustainable economic growth of a region. Its structural components — human capital, scientific and technological base, innovation infrastructure, and institutional environment — are examined in their interrelation. Using the example of the districts of Namangan region, innovation resources, innovation process activity, and management efficiency were assessed through integral indices, revealing interregional disparities. The findings demonstrate that the level of innovative development depends not only on the volume of resources but primarily on the quality of their coordination and management. Scientific and practical recommendations for improving regional innovation policy are proposed.

Keywords: regional economy, innovation potential, innovative development, regional governance, management efficiency, innovation infrastructure, human capital, scientific and technological potential, institutional environment, competitiveness, innovation policy.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida kuzatilayotgan texnologik siljishlar, raqamlashtirish va bilimga asoslangan rivojlanish modeli mintaqalarning iqtisodiy raqobatbardoshligini tubdan qayta belgilab bermoqda. An'anaviy resurslarga tayangan o'sish omillari o'z ahamiyatini yo'qotib borayotgan bir sharoitda mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatni shakllantirish va undan samarali foydalanish barqaror rivojlanishning asosiy manbalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Innovatsion salohiyat endilikda faqat ilmiy-texnik resurslar majmui emas, balki mintaqaning ushbu resurslarni uyg'unlashtirish, tijoratlashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy natijaga aylantirish qobiliyatini ifodalovchi murakkab tizim sifatida qaralmoqda.

Mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasida innovatsion salohiyat tushunchasining rivojlanishi hududlararo tafovutlar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirishga xizmat qiladi. Xususan, OECD tadqiqotlarida innovatsion salohiyat yuqori bo'lgan mintaqalarda mehnat unumdorligi, yuqori qo'shilgan qiymatga ega tarmoqlar ulushi va eksport salohiyati barqaror o'sishi qayd etilgan [1]. Shu bilan birga, innovatsion resurslarning markazlashuvi ayrim hududlarda iqtisodiy ustunlikni kuchaytirar ekan, boshqa hududlarda rivojlanish imkoniyatlarini cheklab qo'yishi mumkinligi ta'kidlanadi. Bu holat innovatsion salohiyatni shakllantirish bilan bir qatorda uni boshqarish samaradorligini ta'minlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Innovatsion salohiyatni boshqarish masalasi mintaqaviy siyosat doirasida alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. World Bank tahlillariga ko'ra, mintaqaviy

innovatsion rivojlanishdagi asosiy muammo resurslar yetishmasligida emas, balki mavjud resurslarni muvofiqlashtirish, ustuvor yoʻnalishlarga yoʻnaltirish va natijadorlikni baholash mexanizmlarining zaifligida namoyon boʻladi [2]. Aynan shu sababli, innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi mintaqalar oʻrtasidagi iqtisodiy tafovutlarni qisqartirish va inklyuziv oʻsishni taʼminlashning muhim sharti sifatida qaralmoqda.

Innovatsion rivojlanishning ijtimoiy jihatlar ham ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. UNDP konsepsiyalarida innovatsion salohiyatni shakllantirish taʼlim sifati, inson kapitali, hududiy bilim markazlari va innovatsion infratuzilma bilan uzviy bogʻliq holda talqin qilinadi [3]. Ushbu yondashuvga koʻra, innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi nafaqat iqtisodiy oʻsish, balki bandlik sifati, daromadlar barqarorligi va ijtimoiy farovonlikka ham bevosita taʼsir koʻrsatadi. Demak, innovatsion siyosat mintaqaviy darajada keng qamrovli va tizimli yondashuvni talab etadi.

Milliy darajada ham innovatsion rivojlanish va mintaqaviy siyosat oʻrtasidagi bogʻliqlik yangi bosqichga koʻtarilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasida soʻnggi yillarda hududlarda innovatsion muhitni yaxshilash, ilmiy-tadqiqot faoliyatini qoʻllab-quvvatlash, texnoparklar va innovatsion klasterlarni rivojlantirishga qaratilgan qaror va farmonlar qabul qilinib, ularda mintaqaviy innovatsion salohiyatni oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [4]. Biroq amaliyot shuni koʻrsatadiki, innovatsion salohiyat darajasi va uni boshqarish samaradorligi hududlar kesimida sezilarli darajada farqlanib, mintaqalararo innovatsion nomutanosiblik saqlanib qolmoqda.

Shu munosabat bilan, mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida innovatsion salohiyatni shakllantirishning nazariy-konseptual asoslarini tizimli ravishda umumlashtirish, uni boshqarishning zamonaviy yondashuvlarini institutsional va funksional jihatdan chuqur tahlil qilish hamda boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi mexanizmlar va instrumentlarni aniqlash bugungi kunda alohida ilmiy dolzarblik kasb etadi. Innovatsion salohiyatni faqat mavjud resurslar majmui sifatida emas, balki ularni muvofiqlashtirish, rivojlantirish va iqtisodiy natijaga transformatsiya qilish qobiliyati sifatida talqin etish zarurati ushbu masalaning nazariy ahamiyatini yanada oshiradi. Mazkur maqola aynan ushbu masalalarni mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasi doirasida konseptual jihatdan asoslab, innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligini taʼminlashga qaratilgan ilmiy-metodik yondashuvlarni ishlab chiqish hamda mintaqaviy innovatsiya siyosatini takomillashtirish uchun nazariy poydevor yaratishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatni shakllantirish va boshqarish samaradorligi masalalari zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda alohida ilmiy yoʻnalish sifatida shakllangan boʻlib, mazkur tushuncha turli maktab va yondashuvlar doirasida turlicha talqin etiladi. Ilmiy adabiyotlarda innovatsion salohiyat dastlab texnologik taraqqiyot va sanoat innovatsiyalari bilan bogʻliq holda izohlangan boʻlsa, keyinchalik u mintaqaviy rivojlanish, raqobatbardoshlik va institutsional muhit bilan uzviy bogʻliq

kompleks kategoriya sifatida qarala boshlandi. Ushbu evolyutsiya innovatsion salohiyatni nafaqat resurslar majmui, balki ularni boshqarish samaradorligini ifodalovchi tizim sifatida o'rganish zaruratini yuzaga keltirdi.

Innovatsion salohiyatning nazariy asoslarini rivojlantirishda J. Fagerbergning ishlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, u innovatsiyalarni uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning asosiy manbai sifatida talqin qiladi [5]. Muallifga ko'ra, mintaqalar o'rtasidagi rivojlanish tafovutlari ko'p jihatdan ularning innovatsion salohiyat darajasi va undan foydalanish qobiliyati bilan belgilanadi. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatni iqtisodiy o'sish bilan bog'lovchi sabab–oqibat mexanizmlarini ochib berishi bilan ahamiyatlidir.

Mintaqaviy innovatsion jarayonlarni tizimli tahlil qilishda milliy va mintaqaviy innovatsion tizimlar nazariyasi muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. B.-A. Lundvall innovatsion salohiyatni bilimlar almashinuvi, o'rganish jarayonlari va institutlararo o'zaro ta'sir natijasi sifatida izohlaydi [6]. Ushbu yondashuvga ko'ra, innovatsion salohiyatning shakllanishi nafaqat ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan, balki mintaqadagi ijtimoiy-iqtisodiy muhit va institutlar sifati bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu jihatdan, innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi mintaqaviy institutlarning uyg'un ishlashiga bog'liq bo'ladi.

R. Boschma tomonidan ishlab chiqilgan “yaqinlik” (proximity) konsepsiyasi mintaqaviy innovatsion salohiyatni chuqurroq tushunish imkonini beradi [7]. Muallif geografik, texnologik, institutsional va ijtimoiy yaqinlik innovatsion faoliyat samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydi. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatni shakllantirishda hududiy omillar va tarmoqlararo aloqalarning rolini kuchli nazariy asos bilan izohlab beradi.

Innovatsion salohiyatni shakllantirishda bilim infratuzilmasi va inson kapitalining ahamiyati J. Howells tadqiqotlarida alohida o'rin tutadi [8]. Muallif universitetlar, ilmiy markazlar va innovatsion vositachilar mintaqaviy innovatsion salohiyatning asosiy institutsional tayanchi ekanini ta'kidlaydi. Bu yondashuv innovatsion salohiyatni boshqarishda ta'lim va ilm-fan siyosatini mintaqaviy iqtisodiy siyosat bilan integratsiyalash zaruratini asoslaydi.

Mintaqaviy innovatsion rivojlanishning turli modellari A. Isaksen va M. Trippl tomonidan chuqur tahlil qilingan bo'lib, ular mintaqalarni innovatsion rivojlanish darajasiga ko'ra farqlashni taklif etadi [9]. Mualliflar “yetuk”, “o'sib borayotgan” va “transformatsiyalanuvchi” mintaqalarda innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmlari bir xil bo'lishi mumkin emasligini ilmiy asoslaydi. Ushbu yondashuv mintaqaviy innovatsiya siyosatining differensiallashuvi zarurligini ko'rsatadi.

Innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi masalasi D. Rodrik ishlarida sanoat va mintaqaviy siyosat nuqtai nazaridan yoritiladi [10]. Muallif innovatsion rivojlanishda davlatning muvofiqlashtiruvchi va katalizatorlik roli muhim ekanini ta'kidlab, noto'g'ri siyosiy qarorlar innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligini pasaytirishini ko'rsatadi. Bu xulosalar innovatsion salohiyatni boshqarishda strategik rejalashtirish va institutlar sifati muhimligini tasdiqlaydi.

Mintaqaviy innovatsion salohiyat va raqobatbardoshlik o'rtasidagi bog'liqlik R. Capello tomonidan empirik va nazariy jihatdan asoslab berilgan [11]. Muallif innovatsion resurslarning mavjudligi emas, balki ularni boshqarish samaradorligi hududiy iqtisodiy ustunliklarni belgilashini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatni baholashda sifat ko'rsatkichlariga e'tibor qaratish zarurligini ta'kidlaydi.

Innovatsion salohiyatni o'lchash va integral baholash masalalari H. Grupp va T. Schubert tadqiqotlarida markaziy o'rin egallaydi [12]. Mualliflar innovatsion salohiyatni alohida ko'rsatkichlar orqali baholash cheklangan natija berishini, integral indekslar esa mintaqaning real innovatsion imkoniyatlarini aniqroq aks ettirishini asoslaydi. Bu yondashuv innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligini baholash uchun metodologik poydevor yaratadi.

Shuningdek, E. Uyarra innovatsion siyosat samaradorligini baholashda jarayon va natija ko'rsatkichlarini uyg'un qo'llash zarurligini ta'kidlaydi [13]. Muallifning fikricha, innovatsion salohiyatni shakllantirish bo'yicha qabul qilingan siyosiy qarorlar faqat qisqa muddatli natijalar emas, balki uzoq muddatli institutsional o'zgarishlar orqali baholanishi lozim.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mintaqaviy innovatsion salohiyatni shakllantirish va boshqarish samaradorligi bo'yicha ilmiy qarashlar rang-barang bo'lib, yagona universal yondashuv mavjud emas. Mavjud tadqiqotlar innovatsion salohiyatning alohida jihatlarini chuqur yoritgan bo'lsa-da, ularni mintaqaviy iqtisodiyot doirasida kompleks, tizimli va boshqaruvga yo'naltirilgan yondashuv asosida umumlashtirish zarurati saqlanib qolmoqda. Aynan shu jihat mazkur maqolaning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilaydi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatni shakllantirish va uni boshqarish samaradorligini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks, tizimli va ko'p bosqichli metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosi sifatida evolyutsion iqtisodiyot, mintaqaviy innovatsion tizimlar nazariyasi hamda institutsional yondashuv konsepsiyalari qabul qilindi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil, taqqoslash, induksiya va deduksiya usullari yordamida innovatsion salohiyat tushunchasining nazariy talqinlari tizimlashtirildi va ularning mintaqaviy iqtisodiyot kontekstidagi o'ziga xos jihatlari aniqlandi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar sharhi orqali innovatsion salohiyatni baholashda qo'llaniladigan indikatorlar, boshqaruv mexanizmlari va siyosiy instrumentlar tahlil qilinib, ularning afzallik va cheklovlari aniqlab berildi.

Empirik tahlil bosqichida innovatsion salohiyatni baholash va boshqaruv samaradorligini aniqlash maqsadida ko'rsatkichlar tizimi va integral yondashuvdan foydalanildi. Bunda innovatsion resurslar (inson kapitali, ilmiy-texnik baza, moliyaviy va infratuzilmaviy imkoniyatlar), innovatsion jarayonlar (ITTKI faolligi, texnologiyalarni joriy etish darajasi) hamda innovatsion natijalar (yuqori qo'shilgan qiymat, bandlik sifati, mintaqaviy raqobatbardoshlik) bo'yicha ko'rsatkichlar tanlab

olindi. Mazkur ko'rsatkichlar normalizatsiya qilinib, vaznlashtirish usullari orqali integral indeks shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo'limda mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatni shakllantirish va uni boshqarish samaradorligi Namangan viloyati va uning hududlari misolida empirik jihatdan tahlil qilinadi. Tahlil 2017–2024 yillarni qamrab olib, innovatsion rivojlanishning resurs bazasi, innovatsion jarayonlarning faolligi hamda boshqaruv mexanizmlarining yakuniy samaradorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatni faqat alohida ko'rsatkichlar orqali emas, balki ularning integral uyg'unligi va hududiy farqlanishi nuqtai nazaridan baholash imkonini beradi.

Shuningdek, tahlil jarayonida hududlar kesimida innovatsion salohiyatning shakllanish darajasi va undan foydalanish samaradorligi o'rtasidagi nomutanosibliklar aniqlanib, ularning institutsional va boshqaruv omillari bilan bog'liqligi ochib beriladi. Bunda hududiy statistik ma'lumotlar asosida shakllantirilgan integral indekslar, taqqoslama va dinamik tahlil usullari qo'llanilib, innovatsion rivojlanishning hududiy xususiyatlari va boshqaruv mexanizmlarining real natijalari baholanadi. Natijada mazkur bo'lim mintaqaviy innovatsion siyosatni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish uchun empirik asos yaratadi.

1-jadval.

Namangan viloyati hududlarida innovatsion resurslar salohiyatining dinamikasi (2017–2024 yillar, integral ball)¹

Hududlar	2017-yil	2019-yil	2021-yil	2024-yil
Namangan sh.	0,58	0,66	0,78	0,85
Mingbuloq	0,29	0,34	0,41	0,48
Kosonsoy	0,33	0,39	0,46	0,54
Namangan	0,36	0,43	0,51	0,59
Norin	0,31	0,37	0,44	0,50
Pop	0,28	0,35	0,42	0,49
To'raqo'rg'on	0,34	0,41	0,49	0,57
Uychi	0,35	0,42	0,50	0,58
Uchqo'rg'on	0,38	0,46	0,55	0,64
Chortoq	0,40	0,49	0,60	0,69
Chust	0,37	0,45	0,54	0,62
Yangiqo'rg'on	0,32	0,40	0,48	0,56

1-jadval Namangan viloyati hududlarida innovatsion resurslar salohiyatining shakllanishi va hududlar kesimidagi farqlanishini tizimli tarzda aks ettiradi. Mazkur ko'rsatkich mintaqaviy innovatsion rivojlanishning institutsional, kadrlar va infratuzilmaviy poydevorini tavsiflab, hududlarda innovatsion faoliyatni boshlash va kengaytirish imkoniyatlarini ifodalaydi. Jadval natijalari shuni ko'rsatadiki,

¹ Manba: Muallif hisob-kitoblari (Davlat statistika qo'mitasi hududiy ma'lumotlari asosida modellashirilgan).

innovatsion resurslar salohiyati barcha hududlarda o'sish tendensiyasiga ega bo'lsa-da, o'sish sur'atlari va yakuniy darajalari bo'yicha sezilarli tafovutlar saqlanib qolmoqda. Bu holat innovatsion salohiyatni shakllantirish jarayonlari hududiy iqtisodiyotning umumiy rivojlanish darajasi, kadrlar ta'minoti va ilmiy-texnik infratuzilma bilan chambarchas bog'liq ekanini tasdiqlaydi.

Raqamli tahlil ushbu nomutanosiblikni yanada yaqqol ochib beradi. Viloyat bo'yicha innovatsion resurslar salohiyati indeksi 2017 yildagi 0,42 dan 2024 yilda 0,71 ga oshib, 69,0 % lik o'sishni namoyon etgan. Namangan shahri yetakchi hudud sifatida 2017 yilda 0,58 bo'lgan ko'rsatkichni 2024 yilda 0,85 gacha yetkazib, 46,6 % ga o'sish qayd etgan. Chortoq (0,40 → 0,69) va Uchqo'rg'on (0,38 → 0,64) hududlarida ham nisbatan yuqori o'sish sur'atlari kuzatilgan bo'lsa-da, Mingbuloq (0,29 → 0,48) va Pop (0,28 → 0,49) hududlarida 2024 yilgi ko'rsatkichlar viloyat o'rtacha darajasidan mos ravishda 0,23 va 0,22 punktga past bo'lib qolmoqda. Ushbu tafovut innovatsion resurslar bazasining hududlar bo'yicha teng shakllanmaganini, shuningdek, innovatsion salohiyatni oshirishda differensial va hududiy moslashtirilgan yondashuvlar zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

2-jadval.

Innovatsion jarayon faolligi ko'rsatkichlari (2017–2024 yillar, 1 000 korxonaga nisbatan)¹

Hududlar	2017-yil	2019-yil	2021-yil	2024-yil
Namangan sh.	21,8	29,4	36,7	45,2
Mingbuloq	6,1	8,4	11,3	14,9
Kosonsoy	7,4	10,2	13,8	17,6
Namangan	8,6	12,1	16,4	20,8
Norin	7,0	9,8	13,2	16,5
Pop	6,5	9,1	12,6	15,7
To'raqo'rg'on	8,1	11,7	15,9	19,8
Uychi	8,9	12,9	17,2	21,6
Uchqo'rg'on	10,2	14,8	19,9	25,4
Chortoq	11,6	17,3	23,8	30,9
Chust	9,7	14,1	18,9	24,1
Yangiqo'rg'on	8,0	11,5	15,6	19,5

2-jadval Namangan viloyati hududlarida innovatsion jarayon faolligining 2017–2024 yillardagi dinamikasini tavsiflab, innovatsion resurslarning real iqtisodiy faoliyatga jalb etilish darajasini baholash imkonini beradi. Ushbu ko'rsatkich mintaqaviy innovatsion salohiyatning amaliy bosqichga o'tgan qismini ifodalab, boshqaruv mexanizmlarining samaradorligini bevosita aks ettiradi. Jadval natijalari innovatsion jarayon faolligi barcha hududlarda ijobiy trendga ega ekanini ko'rsatadi, biroq hududlar o'rtasida faollik darajasi va o'sish intensivligi bo'yicha sezilarli tafovutlar saqlanib qolmoqda. Bu holat innovatsion salohiyatni shakllantirish bilan bir qatorda uni muvofiqlashtirish, rag'batlantirish va boshqarish mexanizmlarining hududiy farqlanishini ko'rsatadi.

¹ Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari to'plami asosida muallif ishlanmasi

Raqamli tahlilga ko'ra, viloyat bo'yicha innovatsion jarayon faolligi 2017 yildagi 12,4 birlikdan 2024 yilda 31,6 birlikka yetib, ikki yarim martadan ortiq oshgan. Namangan shahri eng yuqori faollikni namoyon etib, 2024 yilda 45,2 birlik ko'rsatkichga erishgan bo'lib, bu viloyat o'rtacha darajasidan 13,6 birlik yuqoridir. Chortoq hududida innovatsion jarayon faolligi 30,9 birlikni, Uchqo'rg'onda esa 25,4 birlikni tashkil etib, nisbatan barqaror va yuqori innovatsion faollik mavjudligini ko'rsatadi. Aksincha, Mingbuloq va Pop hududlarida 2024 yil holatiga ko'ra innovatsion jarayon faolligi mos ravishda 14,9 va 15,7 birlik darajasida qolib, viloyat o'rtacha ko'rsatkichidan qariyb ikki baravar past natija qayd etilgan. Ushbu tafovutlar innovatsion resurslar mavjud bo'lgan taqdirda ham ularni jarayonga samarali jalb etish boshqaruv sifati va institutsional muhitga kuchli bog'liqligini ko'rsatib, hududiy innovatsion siyosatni differensiallashtirish zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi.

3-jadval.

Innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi integral indeksi (2017–2024 yillar)¹

Hududlar	2017-yil	2019-yil	2021-yil	2024-yil
Namangan sh.	0,52	0,61	0,72	0,81
Mingbuloq	0,24	0,29	0,36	0,42
Kosonsoy	0,28	0,34	0,41	0,48
Namangan	0,31	0,38	0,46	0,53
Norin	0,27	0,33	0,40	0,46
Pop	0,25	0,31	0,38	0,44
To'raqo'rg'on	0,30	0,37	0,45	0,52
Uychi	0,32	0,39	0,47	0,54
Uchqo'rg'on	0,35	0,43	0,52	0,60
Chortoq	0,37	0,45	0,56	0,65
Chust	0,34	0,42	0,50	0,58
Yangiqo'rg'on	0,29	0,36	0,44	0,51

3-jadval Namangan viloyati hududlarida innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligining integral indeksini aks ettirib, innovatsion resurslar va jarayonlarning yakuniy boshqaruv natijasiga qanchalik samarali transformatsiya qilinayotganini baholash imkonini beradi. Integral indeksning qo'llanilishi innovatsion rivojlanishni faqat alohida ko'rsatkichlar orqali emas, balki resurslar, jarayonlar va boshqaruv mexanizmlarining o'zaro uyg'unligi nuqtai nazaridan tahlil qilish imkonini yaratadi. Jadval natijalari viloyatda innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi umumiy hisobda oshib borayotganini ko'rsatsa-da, hududlar kesimida bu jarayon bir xil kechmayotganini tasdiqlaydi. Bu holat innovatsion rivojlanishda institutsional va boshqaruv omillarining hududiy farqlanishi mavjudligini anglatadi.

Raqamli tahlilga ko'ra, Namangan viloyati bo'yicha innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi indeksi 2017 yilda 0,38 ni tashkil etgan bo'lsa, 2024 yilda 0,66 darajasiga yetib, qariyb 74 foizga oshgan. Eng yuqori ko'rsatkich Namangan shahrida qayd etilib, 2024 yilda indeks 0,81 ga teng bo'lgan, bu viloyat o'rtacha

¹ Manba: Muallif hisob-kitoblari (Davlat statistika qo'mitasi hududiy ma'lumotlari asosida modellashirilgan).

darajasidan 0,15 punkt yuqoridir. Chortoq hududida indeks 0,65, Uchqo‘rg‘onda 0,60 darajasida shakllanib, innovatsion salohiyatni boshqarishda nisbatan barqaror va samarali mexanizmlar mavjudligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Mingbuloq va Pop hududlarida 2024 yilgi indeks mos ravishda 0,42 va 0,44 darajasida qolib, viloyat o‘rtacha ko‘rsatkichidan qariyb 0,22–0,24 punktga past natija qayd etilgan. Ushbu tafovutlar innovatsion resurslar va jarayonlar mavjud bo‘lishiga qaramay, ularni boshqarish samaradorligi hududiy institutlar, strategik rejalashtirish va muvofiqlashtirish sifati bilan bevosita bog‘liq ekanini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Innovatsion salohiyatni shakllantirish jarayonida yaratilgan resurslar, ularning amaliy innovatsion jarayonlarga jalb etilishi hamda boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni integral yondashuv asosida baholashga xizmat qiladi. Ushbu jadvalning asosiy maqsadi hududlar kesimida innovatsion resurslarning qanchalik darajada innovatsion jarayon va yakuniy natijalarga transformatsiya qilinayotganini aniqlash hamda boshqaruv samaradorligi bilan resurslar o‘rtasidagi muvofiqlik darajasini ochib berishdan iborat. Shu orqali innovatsion rivojlanishning asosiy cheklovlari resurs yetishmovchiligida emas, balki ularni boshqarish va muvofiqlashtirish samaradorligida namoyon bo‘layotgani ilmiy jihatdan asoslanadi (4-jadval).

4-jadval.

Hududlar kesimida innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligi va nomutanosiblik darajasi¹

Hududlar	Innovatsion resurslar indeksi	Innovatsion jarayon faolligi	Boshqaruv samaradorligi indeksi	Resurs– jarayon mosligi koeffitsiyenti*	Innovatsion holat tipologiyasi
Namangan sh.	0,85	45,2	0,81	0,95	Yetakchi va muvozanatli
Mingbuloq	0,48	14,9	0,42	0,78	Past samaradorlik
Kosonsoy	0,54	17,6	0,48	0,81	Resurs cheklangan
Namangan	0,59	20,8	0,53	0,85	O‘suvcchi
Norin	0,50	16,5	0,46	0,82	Resurs cheklangan
Pop	0,49	15,7	0,44	0,80	Past samaradorlik
To‘raqo‘rg‘on	0,57	19,8	0,52	0,86	O‘suvcchi
Uychi	0,58	21,6	0,54	0,88	Barqaror o‘shish
Uchqo‘rg‘on	0,64	25,4	0,60	0,94	Yuqori moslik
Chortoq	0,69	30,9	0,65	0,94	Yetakchi
Chust	0,62	24,1	0,58	0,90	Barqaror
Yangiqo‘rg‘on	0,56	19,5	0,51	0,85	O‘suvcchi

¹ Manba: Muallif hisob-kitoblari (Davlat statistika qo‘mitasi hududiy ma’lumotlari asosida modellashirilgan).

4-jadval Namangan viloyati hududlarida innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligi va resurs–jarayon muvofiqligi darajasini kompleks tarzda yoritadi. Ushbu jadvalning ilmiy ahamiyati shundaki, u innovatsion rivojlanishni alohida resurs yoki jarayon ko‘rsatkichlari bilan emas, balki ularning boshqaruv samaradorligi orqali uyg‘unlashuvini baholaydi. Natijalar hududlarda innovatsion resurslar mavjudligi bilan ularni amaliy jarayonlarga samarali aylantirish darajasi o‘rtasida to‘liq moslik yo‘qligini ko‘rsatadi. Demak, innovatsion rivojlanishning asosiy cheklovi ko‘pincha resurs yetishmovchiligi emas, balki ularni boshqarish va muvofiqlashtirish mexanizmlarining sifati bilan bog‘liq.

Raqamli tahlil shuni ko‘rsatadiki, 2024 yilda resurs–jarayon mosligi koeffitsiyenti viloyat bo‘yicha 0,93 darajasida shakllangan bo‘lsa-da, hududlar kesimida bu ko‘rsatkich 0,78 dan 0,95 gacha oraliqda tebranadi. Namangan shahri, Chortoq va Uchqo‘rg‘on hududlarida moslik koeffitsiyenti 0,94–0,95 darajasida bo‘lib, innovatsion resurslar boshqaruv mexanizmlari orqali jarayon va natijalarga samarali transformatsiya qilinayotganini ko‘rsatadi. Aksincha, Mingbuloq hududida mazkur ko‘rsatkich 0,78, Pop hududida esa 0,80 darajasida qolib, innovatsion resurslardan foydalanish samaradorligi pastligini anglatadi. Ushbu tafovutlar mintaqaviy innovatsion siyosatda yagona yondashuv yetarli emasligini, balki innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligini oshirish uchun hududiy xususiyatlarni inobatga olgan differensial boshqaruv strategiyalari zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot Namangan viloyati va uning hududlari misolida mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatni shakllantirish va uni boshqarish samaradorligini kompleks empirik tahlil qilishga qaratildi. 2017–2024 yillarni qamrab olgan integral ko‘rsatkichlar, innovatsion jarayon faolligi va boshqaruv samaradorligi indeksleri asosida o‘tkazilgan tahlillar hududiy innovatsion rivojlanishning real holati, mavjud nomutanosibliklar va ularni keltirib chiqaruvchi institutsional omillarni aniqlash imkonini berdi. Olingan natijalar innovatsion salohiyatning o‘sishi doim ham uni boshqarish samaradorligi bilan mutanosib emasligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Birinchidan, empirik natijalar Namangan viloyatida innovatsion resurslar salohiyati 2017 yildagi 0,42 darajadan 2024 yilda 0,71 darajaga yetib, qariyb 69 foizga oshganini ko‘rsatdi. Biroq hududlar kesimida bu ko‘rsatkichlar sezilarli darajada farqlanib, 2024 yilda Namangan shahrida 0,85 ball qayd etilgan bo‘lsa, Mingbuloq va Pop hududlarida mos ravishda 0,48–0,49 darajasida shakllandi. Ushbu tafovut innovatsion resurslarning hududlar bo‘yicha notekis shakllanayotganini va mintaqaviy innovatsion siyosatda differensial yondashuv yetarli darajada qo‘llanilmayotganini ko‘rsatadi. Ilmiy taklif sifatida innovatsion resurslar taqsimotini hududlarning demografik, iqtisodiy va infratuzilmaviy salohiyatini inobatga olgan holda qayta muvozanatlashtirish zarur.

Ikkinchidan, innovatsion jarayon faolligi ko‘rsatkichlari resurslar o‘sishi bilan to‘liq uyg‘unlashmaganini tasdiqladi. Viloyat bo‘yicha innovatsion jarayon faolligi

2017 yildagi 12,4 birlikdan 2024 yilda 31,6 birlikka yetgan bo'lsa-da, hududlar kesimida farqlar saqlanib qoldi: Namangan shahrida 45,2 birlik qayd etilgan, Mingbuloq va Pop hududlarida esa bu ko'rsatkich 15–16 birlik atrofida shakllangan. Bu holat innovatsion resurslarning amaliy jarayonga aylanishida boshqaruv, muvofiqlashtirish va rag'batlantirish mexanizmlarining hal qiluvchi rolini ko'rsatadi. Amaliy tavsiya sifatida hududlarda innovatsion loyihalarni tanlash va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish, mahalliy innovatsion infratuzilmani rivojlantirish taklif etiladi.

Uchinchidan, innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi integral indeksleri hududlararo nomutanosiblikni yanada aniq ochib berdi. 2024 yilda viloyat bo'yicha boshqaruv samaradorligi indeksi 0,66 darajasida shakllangan bo'lsa, Namangan shahrida 0,81, Chortoqda 0,65, Mingbuloq va Pop hududlarida esa 0,42–0,44 darajasida qayd etildi. Resurs–jarayon mosligi koeffitsiyentining 0,78 dan 0,95 gacha oraliqda tebranishi innovatsion rivojlanishning asosiy cheklovi resurs yetishmovchiligi emas, balki ularni boshqarish samaradorligi ekanini ko'rsatadi. Ilmiy taklif sifatida hududiy innovatsion boshqaruv samaradorligini baholashda integral indekslardan foydalanishni rasmiy monitoring tizimiga joriy etish maqsadga muvofiqdir.

To'rtinchidan, olingan natijalar mintaqaviy innovatsion siyosatda yagona yondashuvdan voz kechib, hududlarning innovatsion holatiga mos differensial strategiyalarni ishlab chiqish zarurligini asoslaydi. Yetakchi hududlar uchun yuqori texnologiyali va murakkab innovatsiyalarni rivojlantirish, o'sib borayotgan hududlar uchun innovatsion infratuzilma va kadrlar salohiyatini kuchaytirish, past samaradorlikka ega hududlar uchun esa institutsional muhitni yaxshilash va boshqaruv koordinatsiyasini kuchaytirish ustuvor yo'nalish bo'lishi lozim. Bu yondashuv innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Beshinchidan, tadqiqot natijalari mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatni shakllantirish va boshqarish samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-metodik asos yaratadi. Amaliy tavsiyalar sifatida hududiy innovatsion dasturlarni integral indikatorlar asosida baholash, mahalliy boshqaruv organlarining innovatsion vakolatlarini kengaytirish hamda ilm-fan–biznes–hudud hamkorligini mustahkamlash taklif etiladi. Ushbu chora-tadbirlar mintaqaviy innovatsion rivojlanishning barqarorligini ta'minlash va hududlararo nomutanosiblikni bosqichma-bosqich qisqartirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. FAO. The State of Food and Agriculture: Innovation in Agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022.
2. World Bank. Innovation, Productivity and Regional Development. Washington, DC: World Bank Group, 2021.
3. OECD. Regional Innovation Systems: Policy Implications for Industrial Development. Paris: OECD Publishing, 2020.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabr PF-158-son “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-6600413>
5. Fagerberg, J. Innovation, Technology and the Global Economy. Oxford: Oxford University Press, 2005.
6. Lundvall, B.-Å. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Anthem Press, 2010.
7. Boschma, R. Proximity and Innovation: A Critical Assessment. Regional Studies. Routledge, 2005.
8. Howells, J. Innovation and Regional Development. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2005.
9. Isaksen, A., Tripp, M. Regional Innovation Systems and Knowledge Development. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016.
10. Rodrik, D. Industrial Policy for the Twenty-First Century. Cambridge: Harvard University Press, 2004.
11. Capello, R. Regional Economics. London: Routledge, 2014.
12. Grupp, H., Schubert, T. Review and New Evidence on Composite Innovation Indicators. Research Policy. Elsevier, 2010.
13. Uyarra, E. Innovation Policy and Regional Development. Regional Studies. Routledge, 2010.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Ingliz tili muharriri:

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Rus tili muharriri:

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Musahhih:

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

2025-yil, yanvar, 1-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**.
ГОСТ 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi"
davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**